

Інфраструктура національної політичної культури

Олег Рудакевич,

доцент кафедри філософії та політології Тернопільського національного економічного університету

У статті на засадах комунікативного підходу розглянуто функції, структуру та засоби інфраструктури національної політичної культури. Охарактеризовано дієвість та перспективи вдосконалення її основних складових у контексті актуальних потреб сучасного українського суспільства.

Ключові слова: політична культура, інфраструктура національної політичної культури, комунікативний підхід.

В статье на основании коммуникативного подхода рассмотрены функции, структура и средства инфраструктуры национальной политической культуры. Охарактеризованы действенность и перспективы совершенствования ее основных составляющих относительно актуальных потребностей современного украинского общества.

Ключевые слова: политическая культура, инфраструктура национальной политической культуры, коммуникативный подход.

Functions, structure and means of infrastructure of national political culture are examined by the means of the communicative approach. Efficiency and prospects of improvement of its core components in the context of urgent needs of the modern Ukrainian society are characterized.

Key words: political culture, infrastructure of national political culture, communicative approach.

Перехід від намірів, обіцянок, декларацій, програм до конкретних дій вимагає розв'язання багатьох питань, зокрема розбудови інфраструктури того чи іншого процесу. Інфраструктура (від лат. *infra* - під і *structura* - будова) - це комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур, що становлять і/чи забезпечують основу для

розв'язання певної проблеми (завдання). Останніми роками теоретичним та практичним питанням інфраструктури приділяється все більше уваги. Поширення набули такі поняття як «виробнича» та «соціальна інфраструктура», похідні від них терміни: «ринкова», «інженерна», «транспортна», «інноваційна», «інформаційна», «етична інфраструктура» тощо (О. Агарков, М. Рудакевич, А. Ягодка та ін.) [1; 6; 12].

У науковій літературі, присвяченій політичній культурі, поняття «інфраструктура» досі не використовувалося, хоч ряд питань, які стосуються умов і засобів функціонування політичної культури, стали об'єктом аналізу, оцінки та прогнозування. У першу чергу, це стосується процесів політичної соціалізації, політичної комунікації, пропаганди національних цінностей, захисту культурного простору від чужого впливу тощо (Г. Алмонд, Л. Габелюк, Н. Голівін, Л. Нагорна, О. Олійник, Б. Цимбалістий) [2; 3; 4; 5; 9; 11]. Однак, загальнотеоретичні й методологічні проблеми інфраструктури політичної культури, особливо в контексті національно - державного будівництва, не розглядалися.

Мета даної статті - базуючись на комунікативній моделі національної політичної культури, розглянути сутнісні риси, структуру та інструментарій інфраструктурного забезпечення політико - культурного процесу сучасної нації.

Національна політична культура в комунікативній моделі розглядається як рух політико - культурної інформації в процесі комунікації політичних акторів та її вплив на політичні процеси. У ньому суб'єкти, носії і споживачі політичної культури послідовно здійснюють ряд політико - культурних дій: 1) усвідомлення політичних потреб, цінностей та досвіду народу; 2) кодування в політичних артефактах (культурних формах) життєво важливої інформації про політичні орієнтації, цінності, ідеали, моделі поведінки, технології; 3) трансляція елементів політичної культури в національний простір; 4) інтерпретація (розкодування) політичними акторами інформації, що міститься в артефактах; 5) сприйняття політико - культурної інформації як значущої, її використання в політичній діяльності; 6) зворотний зв'язок з метою оцінки суб'єктами ефективності інструментарію національної політичної культури для вдосконалення культурних форм [7]. Кожна з наведених послідовних дій вимагає відповідних умов і допоміжних засобів, що виступають в якості основних складових інфраструктури національної політичної культури.

Культуротворча діяльність суб'єктів політики передбачає формування і функціонування сукупності інфраструктурних елементів, які можна означити як інноваційну інфраструктуру національної політичної культури. Її основу складають державні органи, в першу чергу, національний парламент як законодавчий орган; інституції виконавчої влади, які акумулюють досвід адміністративної влади; представницькі органи місцевого та регіонального самоврядування. В умовах демократії важлива культуротворча роль належить інститутам громадянського суспільства (партіям, громадським організаціям, рухам), політичні ініціативи яких часто набувають всенародного визнання та підтримки. Помітний вклад у формування політико - культурних новацій вносять державні і недержавні політологічні центри, вся система суспільних наук. Роль держави в формуванні та функціонуванні інфраструктури національної політичної культури полягає в тому, щоб створити умови для політико - культурної творчості як національної еліти, так і рядових громадян, підтримувати рівні можливості й умови для кожного суб'єкта цього процесу; захищати новаторів і давати належну оцінку псевдореформаторам, творцям «чорних» технологій тощо.

Особливої уваги в системі функціонування національної політичної культури вимагає процес трансляції політикокультурних елементів в регіони країни з метою їх поширення серед верств населення. Він потребує каналів і засобів політико - культурної комунікації, які б забезпечували поширення культурних форм, наповнення політичного простору елементами політичної культури, їх циркуляцію. Ефективність цього процесу залежить від якості інформаційної інфраструктури, що функціонує в країні. В умовах інформаційної революції, як резонно зауважує Л. Габелюк, «політична культура вперше в історії людства формується високотехнологічними інформаційними та комунікаційними засобами, що стали всепроникаючою культурною силою» [3, с. 124].

Для політико - культурної комунікації важливе значення мають, зокрема, такі складові інформаційної інфраструктури держави та громадянського суспільства:

- система засобів масової інформації (сукупність друкованих та електронних засобів масової інформації - телерадіокомпаній, інформаційних агентств, комплексів книговидавання, структур кінематографічного, бібліотечного, архівного характеру тощо);

- інформаційно - телекомунікаційні структури (територіальні державні й корпоративні комп'ютерні мережі, телекомунікаційні засоби загального користування та спеціального призначення, органи управління інформаційними потоками тощо);

- інформаційні технології (організована сукупність систем, засобів, способів збору, обробки, використання, розвитку, поширення, захисту і збереження інформаційних ресурсів, у т. ч. політико - культурного характеру).

Суб'єктами - трансляторами політико - культурної інформації виступають також державні та політичні лідери, політичні активісти, політичні інституції, заклади освіти, науки і культури, народне та професійне мистецтво, форми масової культури й ін. Ефективними в поширенні політичної інформації є масові політичні заходи та події (народні віча, мітинги, демонстрації, страйки, пікетування, обговорення законопроектів, референдуми, виборчі кампанії тощо).

Успішне функціонування національної політичної культури залежить від рівня усвідомлення і самоусвідомлення політичними акторами політико - культурних потреб, інтересів, а також ефективності політикокультурних дій та політико - культурних процесів у цілому. В цьому зв'язку важливого функціонального значення набуває їх політична соціалізація.

«Політична соціалізація, - зазначив Г. Алмонд, - багато в чому зводиться до прямого впливу на людину громадянської культури і самого демократичного державного устрою. Сприймаючи політичні орієнтації і поведінку попередніх поколінь, кожне нове покоління вбирає в себе громадянську культуру» [2]. Незважаючи на те, що значну соціалізуючу роль виконує кожен з елементів політичної культури, для нації важливо забезпечити цілеспрямовану політичну соціалізацію такими суспільними інституціями, як сім'я, система освіти, трудові колективи, армія, ЗМІ, громадянське суспільство тощо.

Ефективність політичної соціалізації як процесу освоєння членами нації політичних цінностей, формування поглядів і переконань, умінь і навичок суспільнополітичної діяльності, набуття якості суб'єктів політичного життя, залежить від її інструментального забезпечення - наявності власної інфраструктури.

Отже, політична соціалізація має дві складові: 1) цілеспрямований, спеціально організований (хоч і не завжди усвідомлений) вплив окремих суб'єктів на народні маси, насамперед, молоде покоління нації; 2) безособистісний (деперсоналізований) соціалізуючий вплив суспільних процесів. Крім того, «виховання політичних орієнтацій може бути і не навмисним, і не політичним за характером, як це буває, коли індивід узнає про владу в сім'ї чи школі, зі своєї участі у владних структурах, або коли він на основі власних ранніх контактів з дорослими переконується в тому, чи заслуговують люди довіри» [2].

У молодих державах актуальною є політична соціалізація не лише у вузькому значенні поняття (засвоєння рольового набору, що передбачає формування партійно - політичної ідентичності та участь у діяльності конкретних суб'єктів політики), а й у широкому. Так, М. Головін у перехідних суспільствах пропонує трактувати політичну соціалізацію як «формування політичної ідентичності та набуття базових цінностей, що визначають принципове ставлення до існуючої політичної системи, формування особистісних якостей, важливих для політичного життя» [4]. Такий підхід також підтверджує доцільність широкого трактування інфраструктури політичної соціалізації: крім власне політичних компонентів, вона повинна включати елементи інфраструктури загальної соціалізації особистості.

Важливим елементом політико - культурного процесу є забезпечення належної інтерпретації (розкодування) політичними акторами змісту культурних форм. Це обумовлено тим, що успішна політикокультурна комунікація вимагає від її суб'єктів послуговування «однією мовою». Наприклад, смисл вживаного політичним лідером, журналістом чи наставником у процесі комунікації терміна «національна держава» повинен бути адекватно витлумачений адресатом, адже відомо, що національна держава з точки зору комуністичної ідеології вважається перепоною на шляху утвердження «пролетарського інтернаціоналізму» та розвитку «всесвітньої революції», а з позиції інтегрального націоналізму - вона є абсолютною цінністю й пріоритетом для нації. Тому особа, яка сприймає політико - культурну інформацію, повинна однозначно трактувати текст послання і володіти об'єктивними аргументами «за» і «проти», щоб зробити свідомий вибір власної позиції в конкретній політичній ситуації.

Саме в сфері інтерпретації культурних цінностей точиться гостра політикоідеологічна боротьба між представниками різних політичних сил. На інтерпретацію смислу політикокультурного елемента суттєво впливають як політичний досвід особи, так і контекст політичних відносин, в яких вона перебуває: процеси лібералізації політики чи її авторитаризації, курс на ту чи іншу модель національного будівництва, врешті, стабільність чи кризовий стан економіки й інших сфер суспільного життя. Тому з метою формування національної політичної культури в країні повинна діяти система навчальних та пропагандистських центрів, низка спеціальних радіо - телепередач, Інтернетсайтів, доступний для широкого народного загалу арсенал довідникової літератури тощо, які б роз'яснювали смисл політичних явищ та процесів, національні політичні цінності, їх актуальність для сьогодення та перспектив суспільного розвитку.

Розмірковуючи про умови й чинники ефективного функціонування національної політичної культури, слід урахувати вплив «природних», стихійних та навмисно сформованих бар'єрів на шляху політичної та культурної комунікації. Вони можуть істотно деформувати інформацію, що поширюється в політичному просторі країни, а то й загальмувати її рух до суб'єктів політики. У статті «Політична культура України: руйнація та шляхи відродження» нами окреслені основні способи впливу на свідомість українців, до яких вдавалися завойовники українського народу, намагаючись заблокувати традиційні канали циркуляції національної культури і, таким чином, зруйнувати основу національного буття. Це, зокрема, правові, адміністративні (у т. ч. силові, поліцейські) перепони поширення цінностей та інших складових політичної культури (особливо тих, що стосуються ідеї української національної держави); блокування історичної пам'яті народу; цілеспрямована руйнація національної самосвідомості українців; розпалювання недовіри й ворожнечі міжсоціальними верствами та регіонами краю; насадження згубних для народу аморальних цінностей і моделей поведінки - підлабузництва, безпринципності, доносів, кар'єризму ціною зради національних інтересів, подвійної моралі, байдужого ставлення до національних святинь тощо; суворі масові репресії проти вільнодумства, намагань відновити власну культуру й державність; цілеспрямоване винищення національної еліти - головного носія національної політичної культури; руйнація українського православ'я і Греко - католицької церкви та провокування міжконфесійного розбрату; підриг системи національної культури в цілому, починаючи від засад народної моралі й трудової етики - до виробничої та екологічної культури [8, с. 16-19].

Нині, коли Україна - суверенна держава, вкрай актуальним є завдання формування інфраструктури, що здатна блокувати канали поширення ідей, ворожих українській незалежності, та спроби дискредитувати українську державність і українську національну ідею. Як зазначають учені Національного інституту стратегічних досліджень О. Олійник,

О. Соснін і Л. Шиманський, - «на підставі узагальнення відомих в Україні досліджень можна зробити висновок, що інформаційні загрози є реальними або потенційними, їх реалізують інші країни чи внутрішні соціально - політичні угруповання» [9]. Державна політика має передбачати превентивну діяльність органів влади з гарантування інформаційної безпеки особи, суспільних груп, суспільства в цілому, в першу чергу, у сфері політики, культури та національної самосвідомості громадян.

Об'єднуючу і спрямовуючу місію в системі національної політичної культури відносно складових її інфраструктури виконує система соціального менеджменту політико - культурних процесів. Інфраструктура менеджменту політичної культури - це система державних та недержавних інституцій, політичних технологій і заходів, яка, спираючись на імперативи національної політичної культури, дані моніторингу політичних та націєбуттєвих процесів, оцінки ефективності політичної і загальної культури нації, виробляє і реалізує стратегію й тактику забезпечення належного змісту та динаміку культурного чинника функціонування політичної сфери національного організму. В аналітико - прогностичній доповіді гуманітарного відділу Національного інституту стратегічних досліджень НАН України під назвою «Українська політична культура: перспективи змін» наголошується, що «розв'язання завдань розвитку українського суспільства неможливе без цілісної, конструктивної роботи у сфері політичної культури» [10]. У доповіді звертається увага на заходи органів державної влади та громадськості, що мають сприяти «формуванню цілісної і розвинутої політичної культури української нації». В їх числі: зведення загальнонаціонального пам'ятника Примирення загиблим за Україну у війнах ХХ століття; забезпечення пільг для україномовного книгодрукування; розгортання загальнонаціональної просвітницької кампанії, спрямованої на виховання поваги до традиційної народної культури етнічних спільнот; стимулювання розвитку горизонтальних асоціативних зв'язків між регіонами країни тощо. Однак варто зауважити, що управлінська інфраструктура національної політичної культури має обмежені можливості для вирішального впливу на політико - культурні процеси, оскільки культура є продуктом не тільки цілеспрямованих дій і технологій, а, в основному, результат спонтанної творчості та «природного добору» кращих, найбільш ефективних форм і методів політичної діяльності впродовж тривалого історичного часу.

Отже, політико - культурна інфраструктура являє собою комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих елементів духовно - ідеологічного, морально - правового, матеріально - технічного, соціально - організаційного характеру, що забезпечують формування, функціонування та розвиток політичної культури нації. Її основними функціями є управлінська, методологічна, соціалізаційна, селективна, технологічна, трансляційна та захисна. Теоретико - методологічною основою ідентифікації елементів інфраструктури національної політичної культури виступає її комунікативна модель, яка вказує на основні політико - культурні дії і процеси, що вимагають інфраструктурного забезпечення.

Складовими інфраструктури національної політичної культури є такі її основні ланки: інфраструктура культуротворчої діяльності, трансляції культури в політичний простір нації, політичної соціалізації, забезпечення адекватної оцінки елементів національної політичної культури, її захисту від політико - культурної експансії ворожих сил. В інфраструктурі національної політичної культури можна виділяти також інфраструктури офіційної і неофіційної політичних культур та політичних субкультур.

Подальше дослідження інфраструктури національної політичної культури доцільно зосередити на детальному опрацюванні її основних складових, виявленні взаємозв'язків і взаємодії інфраструктур політичних, правових, морально - етичних та інших процесів, які

істотно впливають на політичну культуру широких народних мас і забезпечують належну ефективність політичної системи країни.